

lizma, moramo stremeti po konsolidaciji vseh naprednih in domoljubnih elementov, in to — se mi zdi — je v tem trenutku najpomembnejša naloga.«

Novi odbor sestavljajo starejši pisatelji, ki so jih v dobi shematizma odrivali. Predsednik Antoni Slonimski (rojen 1895) je lirik in satirik, pa tudi klasik poljskega feljtona. Pesniti je začel kot anarhičen meščanski izobraženec — pesnitev Črna pomlad (1918) je bila zaplenjena — v tridesetih letih pa je idejno in oblikovno dozorel. Med vojno je živel v Franciji, nato pa v Londonu, kjer je urejal napredno usmerjeni literarni časopis Nowa Polska. Po vojni je ostal v Londonu kot direktor Inštituta poljske kulture do leta 1951, ko se je vrnil v domovino. V zadnjih letih je kot publicist in satirik pogumno bičal slabe strani sodobnega poljskega življenja, med drugim tudi dogmatično gledanje na umetnost. V novem odboru, ki je bil izvoljen z veliko večino glasov in uživa zaupanje med pisatelji, sta razen Slonimskega že omenjena Marja Dąbrowska in Jerzy Zawieyski, povsem pa manjka v njem povojna pisateljska generacija.

Politično enotnost, ki jo je pokazal kongres poljskih pisateljev, so potrdile nedavne volitve: med poslanci za novi Sejm je 29 književnikov in publicistov, kar pomeni skoraj sedem odstotkov novih ljudskih predstavnikov.

(Članek se opira na objavljene govore in komentarje h kongresu v literarnih tednikih Nowa kultura 1956, št. 50, 51 in Przegląd kulturalny 1956, št. 49, 50.)

Rozka Štefan

ČESKA LITERATURA V LETU 1956

V januarju je zasedal v Pragi plenum osrednjega odbora Zveze češko-slovaških književnikov. Plenum je diskutiral o češki in slovaški književni žetvi lanskega leta. Referati, ki so jih imeli kritiki o posameznih književnih zvrsteh, so ne samo pokazali, kolikšen in kakšen je bil stvarni donesek lanskega leta v češko in slovaško literaturo, marveč so tudi opozorili na spreminjena merila, s katerimi sprejemajo danes v ČSR književna dela. Po aprilskem kongresu češkoslovaških književnikov niso več prenehale v tedniku »Literární noviny«, v mesečniku »Nový život« in v drugih kulturnih glasilih živahne diskusije literarnoteoretičnega in kritičnega značaja. Naraščanje teh diskusij in krajših polemičnih sestavkov nedvomno pričuje o nekaki »odjugi« na estetskih področjih; sicer pa kažejo tudi spisi nekaterih kritikov in še bolj mnoge pesniške in prozne zbirke, da so prej mirne kulturne vode po kongresu narasle in vzvalovile. Tako je kultura, zlasti še književnost, ki najočitneje izraža stil vsake dobe, odseve in gibanja njenih idej in življenjskih sprememb, pravi tlakomer po revoluciji ustvarjenega stanja družbenih silnic.

Poročila kompetentnih kritikov na omenjenem zasedanju, natisnjena — kar zadeva češko slovstvo — v »Literárních novinah« z dne 19. januarja t. l. — utegnejo biti zanimiva tudi za nas, saj označujejo oboje: književne uspehe in neuspehe in problematiko literature v eni izmed kulturno zelo razgibanih

socialističnih dežel. Naj zato iz referatov o poeziji, prozi in dramatici ponašam nekatere najznačilnejše podatke in misli.

O *poeziji* je poročal dr. Jaroslav Janů. Po njegovih podatkih je izšlo lani šestnajst novih pesniških zbirk, če pa jim prištejemo še mladinsko poezijo, jih je bilo več ko dvajset. Kvantitativno je to precejšnja letina, toda nadpovprečne poezije je tu bolj malo, zlasti ni odkriteljskih del. Dr. Janů pravi:

»Očitno je, da se umika tista vrsta poezije, glede katere so si v prejšnjih letih programsko in teoretično tolikanj prizadevali, namreč poezija, ki je v nji čutiti javni utrip dobe, t. j. idejno politična in vzgojno-konstruktivna pesem. Pri nas nastaja počasi v poeziji tak položaj, da se pesniki tej tematiki nagonsko, malone strahoma izogibajo. Tega, da nam iz poezije valovito izginja podoba javne, objektivne družbene stvarnosti, ne bo nihče imel za idealno stanje, vendar to ni krivda poezije, marveč krivda hitro izživetega in diskreditiranega stila, ki je depoetiziral politično-konstruktivne verze, jim vzel njihovo subjektivnost in estetsko edinstvenost; zaradi napačno pojmovanih gesel o ljudskosti, razumljivosti in realizmu je bila poezija vržena nazaj v 19. stoletje. Stil, ki je našemu stoletju tuj, se je bil moral nujno izpriditi v frazo, ni pa mogel današnjega življenja zajeti umetniško in idejno resnično. Od tod polom starorealistične metode in z njo združenega genra, ki ga bo treba od temeljev prezidati, očitno po zgledih Biebla, Nezvala, Závade.«

»Najboljše stihe v lanski pesniški letini,« je nadaljeval dr. Janů, »vsebujejo potemtakem tiste zbirke, ki stoji za njimi pesniška osebnost, otipljivo živ človek; zbirke pesmi, ki so močno emotivne, pogosto doživete in ki so tudi dovolj dolgo zorele; meditativne zbirke, ki dajejo maksimum miselno in doživljajsko pridobljenih dosežkov svojega avtorja.«

Iz teh načelnih razglabljanj praškega kritika zopet vidimo, da češka poezija prehaja šele sedaj v tisto zdravo razkvašenost, ki jo je poeziji jugoslovanskih narodov ideološko odprl že zagrebški kongres jugoslovanskih književnikov leta 1949.

Kot najtipičnejše pesniške zbirke te »nove«, pozitivne smeri navaja dr. Janů »Můj zpěv« Františka Hrubine, »Kniho milosti« (Knjigo ljubezni) Zdenka Kriebla, »Velké objetí« (Velik objem) K. Kapouna in »Kruh« (Krog) Antonína Trýba. »Gre veskoz za knjige starejših avtorjev, ki imajo za sabo že priznано delo, vendar se tu leta sama po sebi izravnavajo z dobo; včasih so se bili morali dodobra potruditi s poštenimi doneski, da so »dohiteli čas« in se uvrstili v novo, venomer rastočo skupnost češke poezije.« Po svojem jedru sodita v to vrsto poezije tudi L. Stehlik in Jan Noha, ki sta po desetletju pesniškega dela izdala lani izbor svoje poezije, prav tako Seifertova knjižica »Chlapec a hvězdy« (Deček in zvezde). Dr. Janů je v svojem govoru podrobneje razčlenil vrednote v poeziji Fr. Hrubina in Zd. Kriebla, t. j. v dveh najboljših zbirkah lanskega leta.

O *prozi* je govoril eden izmed današnjih vodilnih kritikov dr. František Buriánek. V uvodu je dejal: »Moderen svetovni roman odsvita že cela desetletja pglavitni problem človeka naših dni: problem človeške osebnosti, razkroja, ki ji preti zavoljo skepse in razvrednotenja tistih vrednot, ki jih človeška kultura priznava že več desetletij; prav tako problem vzpostavitve harmoničnih odnošajev posameznika do družbenega kolektiva. V svetovnem

romanu najdemo dvojni rezultat tega razvoja: z ene strani popoln propad osebnosti, ko človek konča na célinovskem smetišču življenja — in ta pot vodi tudi h globoki krizi romana kot umetniške zvrsti — z druge pa podobo boja zoper ta razpad, podobo notranjega procesa v človeku, ki v razmerju do družbenega kolektiva in dogajanja zopet odkriva, obnavlja in utrjuje svojo človeško osebnost in vrednost. Taka je tudi pot socialističnega romana.«

V smislu te druge poti vrednoti dr. Buriánek nove češke romane leta 1956. Pozitivne tendence v označeni smeri so se najbolj pokazale v Frýdovem romanu »Krabice živých« (Škatla živih). Ta roman je spisan v duhu boja za človeško življenje in človeške vrednote, ugotavlja kritik, vendar s takšno metodo, da opisuje določeno konkretno realnost neposredno in prepričevalno, kakor se v češki prozi ne dogaja pogosto. S tem romanom je dobila beseda »realizem« znova svoj najboljši pomen in sloves. Pisatelj dopušča bralcu, da vmes med podobami, ki mu jih kaže, in pa avtorjevim nazorom in vrednotenjem sam izpolni prostor s svojo lastno čustvenostjo. Roman se dogaja v koncentracijskem taborišču; snov je potemtakem precëj obdelana, vendar je Frýd s svojo močno intelektualnostjo popolnoma obvladal zamotano problematiko takega življenja. Druga Frýdova poteza je temeljita, zares epična objektivizacija. — Kot drugo pripovedno delo, ki posebno karakterizira češki roman v zadnjem času, navaja dr. Buriánek L. Aškanazija »Indijansko poletje«. Zanimive so tudi naslednje kritikove misli: »V naši sodobni povesti in romanu je posebno pomembno to, kako naj vzbudimo v bralcu občutek tistega nemira, ki ga sili, da z napetostjo, s simpatijo ali z mržnjo spremlja junaka romanov, ali z drugimi besedami: kako potegniti bralca v samo dramatično dogajanje, ki se odigrava v notranjosti oseb. Po tej poti se razvija ne samo spoznavanje realnosti, marveč spoznavamo na njej tudi sami sebe... Prav ta sestavina je bila v zadnjih letih ali v zadnjem desetletju močno omejena. Pojav, ki ga na kratko imenujemo shematičnost, je bil v nasprotju z zahtevo, ki jo ima bralec do proze. Lahko bi rekli s Stendhalom, da je »divin imprévu« osnova tega, kar bralca najbolj zagrabi v romanu. Prav to pa se je v češki prozi zadnjih let močno zmanjšalo in nekako porazgubilo; ponekod je doseglo minimum pod siceršnjo ravnijo umetniške tvorbe.« — Najpozitivnejši prispevek v tem smislu je V. Řezáča »Piseň o věrnosti a zemi« (Pesem o zvestobi in zemlji), ki pa je zaradi pisateljeve smrti ostala torzo. Prispevek k izhodu iz dosedanjega položaja je po Buriánkovi sodbi tudi roman E. Valente »Jdi za zeleným svetlem« (Pojdi za zeleno lučjo).

O češki dramatik v minulem letu je poročal dr. Josef Träger. Zdelo se je, pravi kritik, da bi prav socialistična drama morala biti prodornejša, ostrejša, pogumnejša in drznejša, kakor je bila drama v prejšnjih letih. Obžalovali smo, da se je to tako malo in le redko komu posrečilo. Imeli smo boje za emocionalnost gledališča in v njih zastopali stališče, da dramsko delo ne more pogrešati poezije. S tem se kajpada nismo mislili izogniti idejnosti in partijnosti drame. Zaradi tega je bilo, pravi referent, tako ugodno sprejeto novo dramsko delo V. Nezvala »Danes še zahaja sonce nad Atlantido«, ki je napovedovalo, da se na češki oder vrača poezija; je to delo velikega moralnega in pesniškega patosa. Čeprav tudi ta drama ni dozorela do definitivne, klasične dramske oblike, je vendar najtehtnejša odrska stvaritev zadnjih let. V splošnem pa sodi dr. Träger, da češka izvirna drama še zmeraj trpi na

tem, da ni dramsko dovolj izdelana. Pomembno politično-umetniško delo mora dobiti mojstrsko formo, če naj doseže svoj namen. Dramatiki, ki so se skušali uveljaviti z novimi deli leta 1956, so se zavedali te pomanjkljivosti in so se bolj ali manj trudili, da bi jo premagali. Zato pa je Stehlikova »Selská laska« (Vaška ljubezen) kar preveč teatarska; v reakciji zoper suhoparnost in shematičnost prejšnjih let je šla predaleč ter dosegla v posameznih prizorih to, kar smo očitali buržoazni dramí. Zelo pogumna igra so Kohoutove »Zařijove noci« (Septembrske noči); ta je prenesla splošno problematiko v ozračje ljudske armade. Uspela je Pavličkova igra »Chtěl bych se vrátit« (Hotel bi se vrniti), ki se dogaja med češkimi emigranti. Nato je referent navedel še nekatere manj značilne in tudi manj uspele izvirne novitete iz lanskega repertoarja. Na splošno pa sodi, da so »vsi avtorji, sleherni po svoji nadarjenosti in sposobnosti, prinesli na oder dela, v katerih vsaj utriplje sodobno življenje; v njih spoznavajo ljudje sebe in se zaustavljajo ob vprašanih, ki jih je sprožilo sleherni izmed teh del. Dr. Träger je zaključil svoj referat z željo, da bi češki dramatik »prišli po tej poti k večji dramski sposobnosti in spretnosti.«

Tako je torej letošnji plenum osrednjega odbora Zveze češkoslovaških pisateljev bolj kot prejšnja leta poudaril potrebo, naj literatura socialistične države teži ne samo k prikazovanju stvarnosti in k literarnemu oblikovanju konformističnih tendenc, marveč naj dosega večje pesniške učinke in popolnejše umetniške forme — zahteva, ki bi se zdela sama ob sebi umevna, če ne bi večidel stala proti nji praksa zadnjega petletja pred lanskim II. kongresom češkoslovaških književnikov. Kongres je vendarle napravil zarezo, ki je pretrgala dobršen del umetniško negativne prakse.

B. B.

ŠE K PREŠERNOVEMU PORTRETU

V zvezi s Prešernovo podobo, objavljeno v drugi številki letošnje »Naše sodobnosti«, prosim uredništvo, da priobči naslednji popravek:

Ime darovalca podobe je v mojem spremnem članku pomotoma navedeno kot dr. Venče Koželj. *V resnici je sliko poklonil dr. Bogo Koželj*, inženir Kemijskega inštituta Boris Kidrič SAZU. Zamenjava imen se je pripetila pri zapisovanju, ker sta oba vnuka Matije Koželja, avtorja slike, v bližnji zvezi s SAZU, dr. Venče kot njen dopisni član, dr. Bogo kot njen nameščenc. S to beležko neljubo pomoto popravljam in se obema prizadetima tovarišema opravičujem.

*

Da bi se zanesljivo ugotovil čas nastanka Prešernove podobe, sem se obrnil na Kemijski inštitut Borisa Kidriča SAZU s prošnjo, naj po možnosti ugotovi starost papirja, na katerem je podoba narisana. Kemijski inštitut je prošnjo odstopil Centralnemu laboratoriju industrije celuloze in papirja Ljubljana-Vevče. Ta laboratorij pa je 22. I. 1957 sestavil sporočilo o rezultatu preiskave, kakor sledi: